

meta za svakodnevnu upotrebu, na spomenicima, u pjesmi, ili u romanu.

„Dragi druže Pretsjedničke, zahitjievam za svog oca najstrožu kaznu, kaznu smrt!“ — to je bio tekst pisma koje je čehoslovačka štampi objavila u vrijeme antitovitskog procesa i koje je napisao u upitno pretsjedniku praskega suda „četvrtogodišnji Ljudevit Frejka. Možda dječaka nisu pisili da napiše to pismo. Možda je — a ova pretpostavka je užasnija od prve — dječak zaista prisvojio „herojske“ ideale neke, svakog ljudskog motiva, lišene, neljudske, takozvane principijelne vjernosti, i pod sugestijom novinskih članaka, deklamacija i pseudorevolucionarnih pjesama, nemilosrdnih fraza, u jednu riječ revolucionarnog kriča, nastojao da ih bude dostojan.

Kič apstrahira od živog komplexnog, stvarnog ljudskog bića i čini apstraktnim i čovjeku koga savladjuje. Ali kad je opušten, prema sudskom osudu: omot oči vrata, na vješalima zvista svršio život, nije više ništa ostalo od opsjene fantomatskih fraza i mali se Ljudevit Frejka, prestravljeni pišac „herojskog“ pisma, objesio.

Socijalistički kič nema ničada ni socijalističkog. Njivedeći kao primjer poljskog Šlajhtića koji se s parolom „čast ili smrt“ radije ubija nego što računa s objektivnim mogućnostima borbe koja zahtijeva da se on trenutno povuče, autentični revolucionar Ljudevit traži je da se privatre ujeti brest-litovskog mira, te prednacijeloj opoziciji da opsjene revolucionarnim frazama nije sagledala prave revolucionarne ciljeve i zadatke. Fraze i poza, velike riječi i spektakularne geste su pitanje stila, a estetički i estetski stil znači ovđe jedno te isto. One su nespojive sa stilom čovjeka koji smatra i hoće za prirodne saveznike svoje stvari strasu i kritičku svijest, neumitnu jašnou misli i najviše moralne zahtijevne čovječnosti.

Alternativa umjetnosti i kiča nije stvar „od struke“, nego je stvar čovjeka. Stvar onoga čovjeka, koji hoće svaki svoj odnos uzdici na razinu čovječnosti i na razinu čovječnosti gledati u oči svim objektivnim i subjektivnim problemima života i društva; rad, borba i sve svijesnja volja ovog čovjeka preobražava životne uvjete naroda i kontinenciju, tj. sviju nas, i određuje sadržaj naše svijesti i stupanj našeg moralnog i estetskog senzibiliteta.

Kič u svojim bezbojnim varijantama počevši od besramno grubog folklorističkog idealiziranja pa sve do rafiniranijeg prikaza ukradenih i simuliranih doživljaja, svojim nehnjem za krajnju ozbiljnost i nepoznavanje oslobajajućeg humoru i strasne iskrenosti, svojim lažnim konfliktima i varajućom harmonijom, a prije svega gotovim formulama od kojih polazi, propagira i konzervira baš onu razinu, koja je ispod rezine, potencijalno date čovjekovim živim subjektivnim nezadovljivstvom, nemirima i zahitjievima.

U svijetu koji kroz žestoke i bolne suprotnosti i u krvavim konvulzijama traži i stvara za sebe čovjeka dostoјnu formu, estetska produkcija ne može da bude neka posebna sfera. Umjetničko ostvarenje, pa čak i najtiša pjesma je borbeni akt upravo za to, jer je rezultat povišenim intenzitetom doživljjenog ljudskog života. Ona je borba protiv nijemosti i samote, protiv oportunog prešudivanja problema, ljudske boli i čežnji, iako je umjetničko ostvarenje, onda je ujedno i izvođena pobeda — pobeda nad umornom navikom i nad svim bezdušnim šablonima.

Ervin SINKO

* Redigovano predavanje održano 18 marta 1960 godine na katedri „Savremenik“ Filozofskog fakulteta u Novom Sadu.

RASTKO PETROVIĆ PESNIK INDUSTRISKE EPOHE

Našoj poeziji i svim njenim modernim ambicijama (romantu ponajviše) Rastko Petrović je dođao jednu novu volontarističku socijalnu notu, koja se svedoči senzibilitetom još neodređenog ali pobunjene, plahovitog čoveka i koja, čak i kada se služi vitalističkom slovenskom teorijom, ne dozvoljava da takav i tako nadjeni, hiljadu puta gubljeni na nadjeni čovek, bude prevaren, zaboravljen, pučen. Međutim, ne tražimo odviše od pesnika, ne sprečavamo njegove tonove da budu i nemilosrdne borbe sa samim sobom, da budu nesrećni poređ maženih pesnika epohe kao što je, recimo još jedanput, bio i ostao stražljkov lirik i izdajnik lirike Miloš Crnjanski. Ostaje i dalje golema činjenica da je krik „Otkrovenja“ plod fabričke sirene isto koliko i traumatizma rođenja: modifikovani Sarlo u „Modernim vremenima“ boljnje, prodrnje dejstvuje od Rogožina, Đezmi Dinovala sludua vožnja potresima, kravljane od šišardžiskog bekstva deranja iz Šarleva. Život se na svim socijalama, pa i u umetnosti, udesetostručio, nagomilao, i knjiga je, svaciša i svakojaka, presta da bude svetiliste. Pesnik, nadničar „Otkrovenja“ osjetio da svim čulima, iako nije znao, nije umeo da zna „čulom izvennosti“, koje su patenitalni nadrealisti, punjice akcije, razaranje ili arhitektura slobode, svejedno. Otuda je njegova pesma: istovremeno i poraz i trijumf, ali trijum koji ne traži da se raščista izgoretine i krpice, već predusadrivajući, sokolski, orlovski, budvanski,

izrastaju eukaliptusi i jurišaju rakete u vasejenu. Industriska epoha bila je ne samo san Rastka Petrovića, nego i sudbina njegove umetnosti, njegovih teorija i grecanja, njegovog prisustva uopšte.

Neobuzdan, raskrvljen, zanesen od rođenja, od malih nogu, od prvih tapanja i mučanja, od prvih zapitnih, promuklih glasova na Savamali, Dorćolu, od aneksije, od Majskog preverata, od golobradih mladića koji formiraju djačku četu za pustolovinu, za „dan šesti“, za kal i kaluge, da prvi stihova koje poput Danijela šapuće drugu u skamiji, koja ponavlja jednom budućem, velikom, možda neplismenom, ikonoskom drugu u zbegu, u Albarskoj, apokaliptičnoj geografiji, na domaku mora, na zvučnoj barijeri Sredozemlja; od ogromne simpatije za srpsko, sebarsko, seljacko ali lišeno nacionalne logike i reakcionarne didaktike; od ludog budvanskog skandiranja Brankovske elegije, od „Gospodina boga Peruna“, od „Otkrovenja“ i „Dinovog Peruna“, od Dunava, od Svetog Nauma, Vojna, Bodlara, Dostojevskog, Apolinera i njegovih drugova sa bulevara Saint-Germain 202, od crvenih, kao cigla pejzaža koje potpisuju njegova rođenja sestra i rođenja sestra njegove poezije — on je bio, i idejama i nagonima pesnik koga hvataju vrtoglavina, sveta, tempo modernog života, bioskopi, automobilске trke, nokturni na ringovima, besomučna bolnička kola, natrpani šlepovi, cirkuske prirede, haco koji hoće doživljavati, sokolski, orlovski, budvanski,

beogradski, dakarski — sve je to u užvicima, u tempu, u daštanju. Neprestano se poziva na galije, na železnice, na putovanja. Neprestano se prizeljkuje svet i svetina, pokret i ritam, prostor za igrajanje i mučenje duha. I nadasve prizeljkuje se detinjski povratak u živu materinsku utropu, u spasoносно, definitivno, intrauterinsko proleće. A Rastkova poema nije novotarija kaši ni njegovih pjenjani, sunčarski ideal ruku i rukovanja, bratstva, svetskog bratstva nije beznačajni eksperiment. Prema Apolineroj poem „Ridjokosa lepotica“, koja je elegija i alhemija uspomena, Rastkova poema „Dvadeset neprikosnovene stihova“ pravi je životni manifest i dozivanje prevedeno na jeziku fabričkih sirena i bokserskih mišića. Svi zakoni su zakoni mišića, sve ima čvrstanu trajanju merom mišića i tetiva, pa nam se zato ne jednom čini kako su „Otkrovenja“ uistini jedna anatomska dvorana u kojoj se halucinacijom govora ponovo pokrene telo, telesa žrtvovana u životu i haosu modernog stoljeća.

leti i zapali sudbina je i nežnost čitave njegove poezije.

Svedočanstvo pokreta, brzine odlučuje i pesnički oblik. Otuda i život, a ne poezija oslobodjena surogata navaljuje u sve što se naziva otkrovenjima; nije li i takva sažeta, plakatski upadljiva, gotovo programska poema „Dvadeset neprikosnoveni stihova“. Čak i možai ne može da gospodari nad pokretima, nad rukama u hajdučkoj pantomimi, koja ide od hleba do zvezda, bestraga gore:

„U ustima još gadno od velikih imena.“

I prošlost miriše na hartiju i neoprano rublje:

„Evo ja žvacem vrući hleb u društvo smelih stvorenja;“

„O, taj vrući kotur, kako me odvlači sve dublje“

U tajanstveni život tela!

Evo: otisci poslednjih rukovanja Novoga zaveta;

Evo sva tela smedja, debela i tela;“

„Evo njina druga (i sve redom do milijarditki) stanja!“

Skoro me straši silna mudrost ove ruke —

„Moj mozač je nemocan da bude gospodar svih njenih pokreta“

(Ne, duhovitost mojog pustolovini mišićnoj samo smeta!)

I ta rebra savijena u luke;

Tajanstveno učešće jednog bedra;

Drtljati Punc sala i zvezda je noćas ova noć vedra,

Noć rukovanja!

Te ruke savijene zastave, noge: stvararišta drumova.

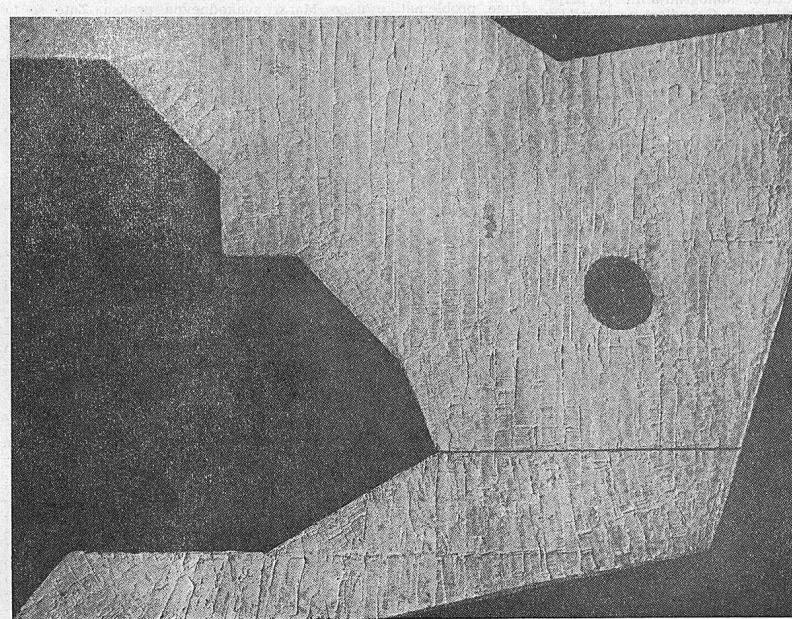
Jednom višom voljom ja stavljam ovu slova:

Noć Novog zaveta:
Zasto tu noćas ja obznanjujem toliko i za Svedočanstvo Svetog“

To je himna životu, vitalistička proizvika, koja ne zabrzaruje već raspusta, razigrava i razbacačje realnosti, zabrinuto i vrlo, vrlo zainteresovano. Iznad toga ostaju tajne rođenje pojke su despotski progone pesnik i koje će u njegovom arzenautskom tražanju tematike biti isto ono što je rasomonški lepa a mrtva dražba bila u lirici Disovoj, mučeničkoj.

Još nešto ostaje sigurno, svečano sigurno, precizno. Ovdje ozbiljno ovog pesnika i ova imaginacija uzimali su i juče. Nemognuti, doduše, da ga asimiluju potpuno, da ga otkupe u seriji dragočenosti, najbolje su ga prihvatali oni koji su i sami bili vrhovi, iznimni električni vrhovi naše literature: Ivo Andrić, Isidora Sekulić, Marko Ristić i nadrealisti manje teoretski a više iz solidarnosti, iz simpatije. Rastkova uloga u stvaranju novog senzoričnog doživljaja bavio se i njegov već poslovni rival Miloš Crnjanski, koji je (a što se meni čini preteranim), u jadranskom romantičarskom ritualu „Otkrovenja“ video nastavak Radovanovih trogirske lavova, čije su čljenici nepravilno upriličeni satrovačkim ačenjem, spontanim govorom, dečljim motivima, industrijskom pomonom. Publike još ne zna da reaguje, ne zna da putuje poštom mapom našeg jezika; ona ne zna ni deset karakterističnih motiva naše poezije, neisgurna je, skrupulzna, neobavestena, naviknuta na građansku slikovitost, pa ipak dovoljno je jedno novo, ofanzivno prelistavanje „Otkrovenja“, da bi se osetila nekoristoljubiva Rastkova uloga u stvaranju novog senzoričnog, u obnovi, u ponovnom otkrivanju poezije. I nehotice, gotovo bojažljivo, kao deran koji je slučajno zalutao na ring, da bi već u prvom nadahnucu ostvario udarac koji podiže na noge, on, pesnik, dovoljno romantičan, supertiliziran do drhtanja nad sudbom ptičjeg poroda i dovoljno nadrealistički halapljiv da bi bio pesnik „po milosti“, ukazuje se kao moderna rezerva svega velikog, metaforičnog i vitalističkog u jeziku, koji će pribegavati i ačenju samo da ne bi bio izolovan. Izolacionist, to Rastko Petrović nikada nije bio, kao što nije bio ni iluzionist, doslovno i dekorativno. Postižući paradoksalno jedinstvo narodne epike, glamazne,

ivan tabaković

senka lopte, 1959

